

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології

Кафедра загальної психології

ДИПЛОМНА РОБОТА

**Психоемоційні особливості ставлення особистості до шлюбу в
умовах війни**

на здобуття професійно-кваліфікаційного рівня «бакалавр»
за спеціальністю 053 психологія

Студентки ОКР «Бакалавр»,
факультету психології,
спеціальності 053 «Психологія»
заочного відділення
Баляліної Олександри Олександрівни

Науковий керівник:
доцент кафедри загальної психології,
кандидат психологічних наук
Іваненко Богдана Борисівна

Роботу допущено до захисту в ДЕК
Кафедрою загальної психології
Протокол №__ від_____
Завідувач кафедри загальної психології
Кандидат психологічних наук, доцент
Юрчинська Ганна Кирилівна

Київ - 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ШЛЮБУ	8
1.1 Питання та проблема шлюбу у сучасному житті	8
1.2 Психологічно обумовлені внутрішні фактори пошуку партнера та орієнтації на вступ у шлюб	16
1.3 Мотивація вибору партнера та подальшого вступу у шлюб	21
Висновки до розділу 1	27
2 РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ: ОПИС ВИБІРКИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ	28
2.1 Обґрунтування дослідження	28
2.2 Характеристика вибірки	28
2.3 Використані методики	29
3 РОЗДІЛ 3. ОБРОБКА ДАНИХ ТА АНАЛІЗ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ 3.1.ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ШЛЮБУ. ОПИС ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ.....	34
3.1 Аналіз отриманих результатів	34
3.2 Розробка рекомендацій та корекційного матеріалу.	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

Вступ

Актуальність дослідження. Шлюбні відносини є унікальними стосунками за своєю природою, мають дуальність власної форми. Дуальність подружніх відносин обумовлена статевим диморфізмом (взаємини чоловіка та жінки) і подвійністю мети шлюбу – дружнім сумісним сімейним життям і продовженням роду. Пошук життєвого партнера та встановлення любовних стосунків є важливими явищами у житті людини. Це яскраво прослідковується як в минулі часи, так і в сучасності. Міцні та щасливі відносини відіграють одну з провідних ролей у відчутті щастя самою особистістю. Однак після питання відносин постає питання шлюбу. Рівень позитивного ставлення людиною до шлюбу та майбутньою задоволеністю стосунками в сім'ї, їх стабільністю, залежить від багатьох чинників. Істотним є вплив соціальних, економічних умов у суспільстві та безпосередньо міжособистісних відносин членів майбутньої сім'ї. На жаль сучасний світ приніс досить багато змін, що мали дещо негативний наслідок на якість та характер наявних і майбутніх сімейних взаємин. Наприклад, пришвидшена урбанізація, легка мобільність, майже повна анонімність особистого життя, вплив масової культури, соціальні кризи сучасного суспільства та психологічна напруженість. Багато сімей та відносин на жаль не витримують такого тиску зовнішніх та внутрішніх чинників, і згодом це призводить до погіршення клімату у родині, викликає розлади, що потім перетікає у зради та розлучення.

Період становлення людства як такого, коли основними заняттями були мисливство та збиральництво, характеризувався неупорядкованими статевими відносинами між членами племені. Ні жінка ні чоловік не пов'язувалися між собою певними правилами, а їх стосунки склалися без урахування ступеня спорідненості і тд.. Згодом у процесі формування суспільства груповий шлюб зазнавав значних змін, переформовувався у

патріархальну сім'ю, а за нею і у моногамний шлюб [1]. Це той вид шлюбу, за укладенням якого людина під час свого життя має лише одного партнера (або ж на окремий момент часу, це називається послідовна моногамія). Противагою моногамному шлюбу є поліаморія та шлюб з багатьма жінками/чоловіками водночас.

Сучасні демографічні дослідження, проведені останніми десятиліттями, демонструють нам загальну світову тенденцію збільшення незареєстрованих шлюбних відносин та зменшення числа укладення офіційних шлюбів. Зосереджуючи увагу саме на Україні, то за останні тридцять років кількість зареєстрованих шлюбних відносин зменшилася у 3 рази [21]. За висновками досліджування 2020 року це число знизилося на 29% в порівнянні із результатами отриманими у 2019 році. Вагомою причиною одержання таких даних вважають пандемію та карантин у країні, хоч тенденція до зниження кількості шлюбів спостерігалася і раніше. Слід теж зазначити про зріст позитивного ставлення молоді до незареєстрованих шлюбів [4] .

Вивченням питання шлюбу та мотивації до його укладення займалися багато науковців, К. Юнг, Е. Берн, Ю. Азаров, В. Сисенко, М. Обозов, Т. Жаровцева, Г. Батищева, З. Зайцева та інші. Наукові праці І.Беха, Т.Говорун, О.Докукіної, В.Кравця, Д.Луцика висвітлюють також проблему підготовки молоді до укладення шлюбу [6]. В сучасній психології проблеми мотивації вступу у шлюб представлені в роботах В. П. Кравця, М. М. Обозова, Л. Б. Шнейдер та інших.

Проведений нами аналіз джерел свідчить про актуальність вивчення психологічного аспекту вступу до шлюбу та його подальшого функціонування.

У цій роботі ми хочемо з'ясувати, якими «сміслами» наділяють шлюб та які характеристики відіграють роль при його укладенні. Також важливе значення має розуміння того, які змінні впливають на

формування негативного чи нейтрального ставлення до шлюбу, що сприяє подальшій відмові від нього.

Важливо теж відзначити актуальну ситуацію у світі під час написання даної роботи, а саме повномасштабну війну на території України. Війна руйнує усе доколя себе і стає переломним моментом також і для інституту сім'ї та шлюбу. Досліджуючи вплив війни на шлюбні стосунки ми можемо озиратись на минуле якщо ж не у пошуках відповідей, то хоча б у пошуках тенденцій характеру шлюбу у роках Другої світової війни. З початку Другої світової війни інститут сім'ї досяг значного занепаду, а от з другої половини війни, навпаки, почав поволі зміцнюватися (хоч і не без допомоги спрямованої на це політики держави) [9]. Таким чином у пізніші роки позашлюбні, незареєстровані відносини набули рис правопорушення та загально засуджувалися [10]. Окрім цього війна впливає не тільки на кількість громадянських та державних шлюбів, але й на їх характер та стосунки поміж партнерами. Через це, зараз тема сім'ї та вступу молоді у шлюб є надзвичайно актуальною.

Мета роботи полягає у розкритті психоемоційних особливостей, що впливають на ставлення особистості до шлюбу.

Згідно з метою сформульовано **завдання**:

1. Здійснити аналіз теоретичних джерел;
2. Визначити емоційні особливості особистості, що впливають на від до шлюбу;
3. Дослідити вплив війни на ставлення сучасної особистості до шлюбу;
4. Розробити практичні рекомендації щодо зниження психоемоційного напруження в шлюбних парах в умовах війни.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості, що впливають на ставлення особистості до шлюбу.

Предмет дослідження – психоемоційні чинники/особливості ставлення особистості до шлюбу в умовах війни.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі загальнонаукові теоретичні методи дослідження: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел стосовно психоемоційних особливостей особистості, що впливають на ставлення до шлюбу.

Теоретична значущість роботи полягає у тому, що: виявлено як психологічні чинники можуть впливати на ставлення особистості до укладення шлюбу; виявлено найбільш поширені мотиви, що впливають на ставлення особистості до шлюбу (соціальні, духовні, біологічні мотиви тощо); виявлено ставлення особистості до шлюбу в умовах війни.

Емпіричне дослідження з метою вивчення психологічних особливостей особистості, що впливають на ставлення до шлюбу та його укладення проводилося впродовж квітня-травня 2022 р. Вибіркова сукупність склала 31 особу, віком від 15 до 29 років, 12 чоловіків та 19 жінок. Емпіричне дослідження проводилося з 20 квітня 2022 року.

Практичне значення отриманих висновків полягає у можливості їх використання у подальшому дослідженні даної теми та розробці опитувальників/тестів, що допоможуть виявити наявність та відслідковувати вплив психологічних та емоційних чинників, що впливають на ставлення особистості до шлюбу. Отримані результати можуть використовуватися у у практичній діяльності психолога, соціальних установах; при розробці рекомендацій та програм з психологічної роботи з клієнтами.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, двох розділів із висновками до них; загальних висновків; списку використаних джерел, що налічує 24 найменувань (з них 7 іноземною мовою).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ШЛЮБУ

1.1 Питання та проблема шлюбу у сучасному житті

Шлюб завжди мав велике значення для українців. За часів Київської Русі сімейні відносини мали патріархальний характер, вони регулювалися і традиційними звичаєво-правовими настановами, яких особливо притримувалися у народі, і чинним княжим законодавством, а після запровадження християнства – ще й церковними уставами. За звичаєвим правом (неписаними законами, які регулювали життя в громаді та родині) в Україні людину вважали як самостійну лише після одруження: неодружений чоловік, якого б віку він не був, вважався парубком. Одружена людина завжди користувалася більшим авторитетом у громаді. Також доволі часто несхвально ставилися до тих людей, що вчасно не створили сім'ю.

Дівчата, як правило, виходили заміж в 16-18 років, а хлопці – після 20-ти. Різниця у віці між молодятами, за суспільними уявленнями, була у межі від 1 до 5 років. Наречених зазвичай вибирали зі свого села (або ж міста) і досить рідко – з сусідніх. Та до одруження на обранцеві з іншого поселення ставилися з пересторогою. В основу цього звичаю було покладене бажання краще пізнати ту родину, з якою мали породичатися. Репутація родини наречених мала дуже велике значення при їх виборі. Це робилося для того, щоб у майбутній сім'ї чоловік і жінка були рівноправними та ніхто не мав підстав для докору. Також батьки та страшні люди часто нагадували молодим, що жити їм треба буде безпосередньо з людиною, а не з матеріальними благами. Українці

одружувалися з українцями і надзвичайно рідко – з росіянами, поляками чи представниками інших національних меншин. Як вже зрозуміло, доволі значну роль у виборі наречених відігравали батьки. В народі вважалося, що без батьківського благословення неможливо створити щасливу родину. Щоправда, останнє слово-згода під час сватання та вінчання в церкві завжди було за молодими. Можна зробити висновок, що роками формувалися два основні мотиви вибору наречених для одруження: кохання, це основна мотивація для молодих; та матеріальна/економічна вигода, ця мотивація переважала у батьків. Оскільки в тогочасній Україні вибір шлюбного партнера за взаємною приязню має традиційну основу, то шлюби за розрахунком укладалися рідше. Обов'язковою умовою укладення шлюбу була відсутність родинних зв'язків між молодими.

Останнім часом увага усе більш стає прикутою до проблеми дослідження мотивації вступу у шлюб у сьогоденні. Такий крок є важливим, оскільки сучасна молодь у своєму житті керується дещо іншими цінностями, що відрізняються від тих, які були характерними для попередніх поколінь соціалістичного суспільства [8].

Питання трансформації сімейних відносин активно обговорюється не лише у суспільстві, а й у наукових колах. Адже модифікація характеру сімейно-шлюбних стосунків доволі відчутна. Це є результатом змін ціннісних орієнтацій молодшого покоління, тобто позиція сім'ї у колі найважливіших цінностей перемінюється. Дехто з науковців вважає, що ми спостерігаємо зменшення впливу сімейних відносин, як головної людської цінності, моральних основ та загибелі значення «родина» у звичному розумінні. Проте існує і інший погляд, – відбувається лише модернізація сім'ї, її функцій, місця у житті особистості. Тобто поняття сім'ї не зникає, не виживає себе, але зазнає значних змін, які є відповідними до потреб і цінностей сучасності.

Ці трансформації також мають вплив на зміну орієнтацій у дошлюбному виборі, а саме:

- зростання вільного вибору партнера, що породжує більшу критичність,
- підвищення віку людей, що вступають в шлюб,
- поєднання мотивації розрахунку та симпатії при виборі шлюбного партнера [11].

Створюючи родину, особистість передбачає на меті додати до власного життя [14] позитивний та новий за характером зміст, сподіваючись, що після одруження сімейна взаємодія і самі стосунки ще покращаться, а життя загалом стане цікавішим. Часто такого роду сподівання лежать в основі створення майбутньої сім'ї. І коли вони починають руйнуватися, або ж просто тотально не збігатися з реальністю з'являється реальна загроза існування шлюбу. Соціологія інтерпретує поняття задоволеності шлюбом, як характеристику суб'єктивної оцінки людиною, кожним з подружжя, суті та характеру їхніх стосунків. Сім'я ототожнюється з її власними внутрішніми змінами, схожими процесами, що відбуваються у малій групі.[2].

Задоволеність шлюбом є суттєво пов'язаною із характеристиками стабільності шлюбу, що відображає емоційно та соціально послідовно побудовані стосунки подружжя. Ці стосунки вибудовуються у позитивному руслі завдяки психологічним особливостям позитивного ставлення особистості до шлюбу. Це, наприклад: – позитивні стосунки партнерів між собою, це проявляється у узгодженості, гармонії у спілкуванні, фізичній, інтелектуальній та сексуальній взаємодії, також злагодженості цінностей партнерів. Окрім узгодженості цих стосунків важливу роль також відіграє ефективність цієї взаємодії,

конструктивність, емпатія та бажання порозумітися у разі виникнення конфлікту інтересів.

– емоційна задоволеність відносинами з партнером, вираження цієї задоволеності та любові, а також відчуття ними себе як цілісним подружжям;

– регулярна взаємодія, спільність діяльності, спільні заняття/захоплення, фізична близькість та ефективність сімейної взаємодії.

Таким чином можна стверджувати, що позитивне ставлення особистості до шлюбу відіграє важливу роль у відчутті щастя самою людиною, що виявляється у гармонійному співвідношенні особистісних особливостей партнерів, перш за все їхніх рольових домагань, темпераментів та характерів.

Загалом, складна соціально-політична ситуація в Україні, а також євроінтеграційні процеси [6], що мали вплив на переосмислення системи суспільних цінностей, зумовили актуальність дослідження поняття сім'ї не лише як інституту соціалізації, а передусім як психічного ресурсу будь-якої особистості. Це підтверджує проведення численних соціологічних опитувань, що були здійснені з початку 2010 років, зокрема упродовж 2014-2015 рр. Особливого значення зараз набувають наукові дослідження, присвячені психологічним механізмам та закономірностям сімейної взаємодії сучасного молодого українського подружжя [6].

Аби мати можливість розглядати питання взаємодії подружжя між собою, та задоволеність укладеним шлюбом, варто теж перевести погляд на попередні етапи розвитку цих відносин. Дослідити не тільки ставлення особистості до шлюбу та сімейних відносин, але й можливу мотивацію для вступу у шлюб.

Оскільки мотив пов'язаний з розумінням перспективних цілей на майбутнє, а також зі сприйняттям та осмисленням людиною цих цілей і завдань у самій діяльності, то результативна мотиваційна установка відіграє провідну роль у детермінації діяльності, особливо якщо її процесуальний компонент (тобто безпосередній процес діяльності) викликає негативні емоції. Тому основне завдання нашого дослідження становлять мотиви укладення шлюбу українцями, зокрема під час війни.

На жаль чи на щастя, питання впливу війни на різноманітні сфери життя особистості, особливо на сімейно-шлюбну, є мало вивченим. Як саме війна впливає інститут сім'ї сучасними науковцями досліджується шляхом звернення до історичних прикладів, наприклад, часів Другої світової війни. Так соціолог А. Темкіна, на підставі інтерв'ю з жителями Вірменії в пострадянський період, робить висновок, про посилення ролі сім'ї та родинних зв'язків в період війни і економічної кризи. Однак, в умовах, коли жінка ставала єдиним годувальником, вона сама планувала своє життя. У традиційному вірменському суспільстві ця самостійність збільшила число позашлюбних зв'язків і цивільних шлюбів [13]. Таким чином перед нами вимальовується такий хід подій– війна призводить водночас до посилення інституту сім'ї й поширення нетрадиційних форм шлюбу.

Також етнограф Е. А. Коляскіна обґрунтовує, що «найбільшим чином на трансформацію традиційних уявлень російських селян Алтаю про шлюб як про організаційну структуру сексуального життя вплинула Велика Вітчизняна війна». Традиційна родина поступилася жінкам, яким не вдалося вийти заміж, реалізувати себе в якості коханок і матерів. Варто пам'ятати, що під час війни змінюється співвідношення за статтю, тобто сильно зменшується кількість чоловіків. І цей різкий спад чоловічої статі та шокове зниження співвідношення безпосередньо

впливає на шлюбні відносини та подальше продовження роду, тобто народження дітей. Використовуючи унікальні архівні дані, результати вказують на те, що «нестача» чоловіків призвела до зниження рівня чисельності шлюбів та народжуваності, більшої кількості жінок, що народжували дітей у позашлюбних відносинах та зниження переговорної сили у шлюбі для жінок. Вплив дисбалансу статей на шлюб і сім'ю зберігався протягом багатьох років після закінчення війни і, ймовірно, був посилений політикою, яка пропагувала нешлюбні народження та перешкоджала розлученню [17].

Аби розуміти важливість дослідження питання шлюбу у воєнний час та після нього варто ширше розглянути дане питання про шокове співвідношення статей, яке призводило до т.з. «боротьби» між жінками і чоловіками [19], що була викликана нищівною війною та післявоєнною демографічною політикою. Науковець Шейла Флітцпатрик помітила сильну зміну настроїв та контексту листів жінок до власних чоловіків або ж листів у яких йшлося про їх чоловіків. У той час як багато жінок у 1930-х роках грали роль відданих дружин і писали листи до влади на захист своїх заарештованих чоловіків, післявоєнні жінки засуджували своїх чоловіків за їхні позашлюбні стосунки, висловлюючи гнів і образу. Вона переконливо стверджує, що в післявоєнний період було помітне «відчуття справжньої «битви статей», яке відбувалося з таким рівнем ворожості між чоловіками та жінками, якого не було в довоєнний період». Наприкінці Другої світової війни радянське керівництво прийняло пронаталістську політику, розроблену і рекомендовану Н. С. Хрущовим. Враховуючи вкрай незбалансоване співвідношення статей, Хрущов вважав, що прискорене зростання населення було б можливим лише за умови стимулювання чоловіків до запліднення жінок, які не є їхніми дружинами, а також якщо незаміжнім і овдовішим жінкам надаватиме достатню

підтримку, щоб виростити позашлюбних дітей [23]. Для чоловіків необхідним стимулом було звільнення від фінансової відповідальності за їхніх позашлюбних дітей після 1944 року. Жінкам із високою фертильністю буде надано значно збільшену фінансову підтримку. Що стосується матерів-одиначок, то нова допомога буде надаватися на тому ж грошовому рівні, що й довоєнні аліменти. Незаміжні матері також мали «право» залишати своїх дітей у державних дитячих будинках [23]. Розлучення ставало складнішим і дорожчим. Одружені ж жінки намагалися попри усе залишити свій статус, що був міцним маркером ідентичності, який відокремлював їх від неодружених жінок та їхніх позашлюбних дітей. Сімейний закон 1944 року став непопулярним серед багатьох радянських жінок. Не дивно, що незаміжні матері висловлювали жаль з приводу того, що їхні позашлюбні діти мали пробіл для імені батька в свідоцтві про народження. Хоча спочатку небезпека цього закону для законно одружених жінок могла бути неочевидною, вони також незабаром скаржилися на те, що закон 1944 року дозволяв їхнім чоловікам легко розвивати позашлюбні стосунки. На противагу цьому, загалом, чоловіки були більш готові прийняти нове визначення законного шлюбу. Це дозволило їм змиритися зі своїми особистими «післявоєнними реаліями», узаконивши воєнний час і ранні післявоєнні відносини. Розрив між уявленнями жінок і чоловіків про їхній шлюбний статус призвів до гніву, образи та страждань серед жінок, які зрадили. Шлюб став нестабільним, а аборти зростали, що негативно вплинуло на довгострокове репродуктивне здоров'я радянських жінок [16]. Цікавим є те, що у довоєнному суспільстві центральним питанням сімейної ідентичності було те, чи була у вас «правильна» родина/шлюб чи ні. Проте після війни, коли щорічно від 14% до 20% народжуваних дітей були позашлюбними, наявність у вас чоловіка чи батька також стало складовою ідентичності з

серйозними економічними, соціальними, психологічними наслідками та наслідками для здоров'я.

Таким чином так чи інакше під час війни виникало поняття «нової сім'ї» – цивільні шлюби. Загалом вважається, що громадянський шлюб є наслідком зниження відповідальності людей за реалізацію основної функції сім'ї – продовження роду, що супроводжується таким же зниженням відповідальності партнерів за міцність, стабільність та долю родини. Проте війна вносить корективи у розуміння громадянського шлюбу. Якщо дивитися на громадянський шлюб не як на «позашлюбні відносини», а на стосунки з постійним партнером, то можемо споглядати дещо інші зв'язки. Як продовження статусу цивільних відносин, так і термінове укладання шлюбу з розумінням ризику найближчого призову партнера на війну викликається мотивацією відповідальності [18]. Перед обличчям явного, серйозного ризику, небезпеки для життя чоловіка вектор відповідальності / безвідповідальності змінюється в бік відповідальності. Наприклад, у випадку збереження громадянського статусу шлюбних відносин чоловік може прийняти це рішення, керуючись мотивом не наражати ризиком свою дівчину залишитися вдовою, що залишить серйозну рану на все життя і створить додаткову перешкоду для укладення нового шлюбу.

Якщо ж пара, що перебуває у цивільному шлюбі вирішує терміново узаконити власні стосунки то в даному випадку вона теж викликається мотивацією відповідальності. Дівчина і хлопець хочуть показати один одному міцність своїх стосунків в стані небезпеки для життя. Виникає ситуація екзистенційного вибору: перед лицем можливої смерті не можуть бути відносини «іграшковими», несправжніми, ненадійними.

Значну, часом вирішальну частину мотиву узаконеного шлюбу, складають юридично і фінансові наслідки для дружини у випадку поранення або ж смерті чоловіка. Зрозуміло, що цивільний шлюб ніяких таких наслідків не матиме.

Війна створює нові стандарти життя і стосунків між людьми, що й обумовлює зміни в сімейних відносинах. Дрібні причини сварок, порушення відносин подружжя відходять на задній план і здаються ще більш незначними перед обличчям війни. В цей напружений для суспільства період сім'я повертає собі статус одного з найважливіших інститутів суспільства. Криза інституту сім'ї призупиняється перед обличчям серйозної небезпеки для життя, благополуччя людей. На відміну від мирного, стабільного періоду, коли криза суспільства породжувала кризу сім'ї і супроводжувалася цією кризою, в воєнний час соціальна криза, навпаки, зменшує кризові процеси в сім'ї.

Сім'я у воєнний період стає відображенням не лише статусу особистості, шляхом її самореалізації, а є ваговою складовою громадянського суспільства, що впливає на рішення держави зокрема з військових питань [15].

1.2 Психологічно обумовлені внутрішні фактори пошуку партнера та орієнтації на вступ у шлюб

Приймаючи рішення про одруження, людина спирається на свій життєвий досвід, накопичений нею під час дошлюбного періоду.

Дошлюбним періодом називають проміжок життя людини від народження до самого одруження [11].

У час проживання дошлюбного періоду людиною накопичуються досвід взаємодії в родині, формуються шлюбні установки, отримується

досвід спілкування з протилежною статтю. Важливим завданням цього періоду є досягнення базової психологічної незалежності від батьківської родини, оскільки молода людина може уникати одруження через причини, які криються усередині її сім'ї, до якої вона належить (наприклад, досвід негативної взаємодії батьків), чи, навпаки, прагнути передчасного одруження, таким чином прагнучи звільнитися від залежних відносин з батьками. Генетична родина суттєво впливає й на формування у юнака чи дівчини загальної шлюбної мотивації, яка складається задовго до прийняття рішення про одруження з конкретною людиною.

У дошлюбному періоді формуються й внутрішні фактори вибору шлюбного партнера, що запропонував М.М. Наріцин. Згідно з його працями, ці фактори, зазвичай залишаючись неусвідомлюваними, суттєво впливають на формування гармонійної подружньої пари. Це:

- батьківський сценарій
- перші дитячі враження
- пубертатний еротичний імпринтинг
- генетичні ознаки

Сценарій сімейної взаємодії між батьками підштовхує молоду людину вибирати собі подружнього партнера, схожого на батька/матір або ж протилежного їм. Сценарій подружньої пари батьків впливає не лише на дошлюбні критерії вибору, а й поведінку під час передшлюбного періоду і в шлюбі, ставлення до дружини/чоловіка, тривалість шлюбу та їх кількість тощо.

Дитячі враження теж мають важливе значення на формування мотивів вступу у шлюб. Вони втілюються у перших навичках спілкування, симпатіях, які переживаються у дитячому садочку, школі. Дуже

приваблюють люди, схожі на перших нерозлучних друзів, навіть якщо зараз важко пригадати їх особистість. Основна характеристика, що запам'ятовується з дитячого досвіду, це те, що з такими людьми був позитивний досвід взаємодії, дружби тощо і припускається, що і з новим знайомим все складеться так само вдало.

Пам'ять у підлітковому та юнацькому віці надійно та яскраво фіксує перші еротичні враження, відбувається так званий імпринтинг статевого дозрівання. Згодом людина, що схожа на ту, яка викликала перші хвилюючі переживання, перші бажання, може теж викликати душевний переживання, потяг і навіть кохання. І це переважно спираючись на минулий досвід.

Якщо людині не подобаються якісь власні параметри зовнішності чи організму, і вона хоче «компенсувати» це, наприклад, для майбутніх дітей, то вона підсвідомо обирає подружнього партнера із протилежно розвиненими відповідними якостями та відсутніми комплексами (наприклад, дівчина низького зросту обирає високого чоловіка). Потреба підібрати гарну генетичну базу для нащадків має біологічне походження і спрямована на покращення роду, однак на успішність шлюбу особливо не впливає [11].

Взаємодія з представниками протилежної статі має вибірковий та критичний характер з орієнтацією на вибір майбутнього партнера входить в силу вже у юнацькому віці. Коло міжстатевої взаємодії диференціюється за різним рівнем близькості: одну людину юнак чи дівчина розглядає як майбутнього подружнього партнера, а іншу відразу викреслює з цієї категорії.

У психології вже існує ряд теорій, які розкривають суть вибору супутника життя. Найбільш раннім вважається психоаналітичний підхід, він полягає на тому, що при виборі шлюбного партнера дівчина ідентифікує його з батьком як ідеалом чоловіка, а хлопець у нареченій шукає відповідність до матері.

Частина дослідників, наприклад К.Мелвілл, ототожнюють процес вибору подружнього партнера до укладення торгівельної угоди, причому «валютою» в обміні служать такі соціальні цінності партнерів, як їх соціальне походження, економічне становище, освіта, вік, зовнішність тощо.

Соціолог Р. Уінч створив власну теорію доповнювальних потреб. Він писав, що під час вибору дружини чи чоловіка кожна людина шукає того обранця, який буде в стані максимально задовольнити її основні потреби. Задоволення та винагорода розглядаються як сили, що сприяють зближенню майбутнього подружжя. Підтвердження даних положень пропонує Р. Сентерс, використовуючи інструментальну теорію підбору шлюбного партнера, що наголошує, що людина прагне до того, чії потреби подібні її власним або доповнюють їх

Крім того, динаміку вибору шлюбного партнера пояснює теорія Б. Адамса, згідно з якою первинний потяг породжують зовнішні особливості людини, наприклад фізична привабливість, товариськість, врівноваженість і загальні інтереси. Встановлені відносини стають міцнішими завдяки реакції оточення, отриманню статусу пари, почуттям затишку і спокою в присутності одне одного. Після цього пара вступає в стадію взаємних зобов'язань і інтимності, що ще більше зближує партнерів. Члени пари, що пов'язали себе взаємними зобов'язаннями, досліджують та дізнаються

погляди і цінності один одного. На завершення цієї стадії пара приймає рішення про шлюб.

Аналіз наукових джерел дозволяє робити висновки, що готовність та вмотивованість до шлюбу, підтримання позитивних стосунків між подружжям залежить від двох груп чинників: зовнішніх та внутрішніх. Так, до внутрішніх чинників відносимо: мотиви вступу до шлюбу, адаптаційні можливості особистості, їх емоційну зрілість, сукупність вже наявних соціальних ролей, індивідуально- психологічні особливості, зокрема особливості темпераменту, рівень емпатії, комунікативні здібності тощо. Внутрішні чинники мають впливають на ставлення особистості до шлюбу. До зовнішніх чинників належать: віковий період вступу до шлюбу, особливості дошлюбного спілкування, соціально- економічний стан партнерів, сексуальна задоволеність, вплив батьківської сім'ї, засобів масової інформації, оточуючого середовища. Зовнішні чинники ми детальніше розглянемо у параграфі 3.

Так вплив внутрішніх чинників досліджується, наприклад, у праці Т. В. Андрєєвої та А. В. Толстової [12]. Вивчався вплив особливостей темпераменту та інших факторів на вибір своєї пари. Насамперед з'ясувалося, що в стабільному шлюбі з досить великим стажем живе подружжя з різним поєднанням темпераментів. Найбільш висока задоволеність шлюбом і сімейними відносинами спостерігається в тих парах, в яких подружжя має протилежний темперамент (сангвінік- меланхолік, флегматик-холерик). Виявлено, що партнери з протилежними темпераментами статистично значуще частіше одружуються з взаємної любові у поєднанні з таким мотивом, як спільні інтереси, погляди. За іншими дослідженнями було з'ясовано, що у відносинах, що розуміються людьми як «дружба» (незалежно від статі), всі, крім флегматиків, обирали партнерів «свого» темпераменту: холерики (крім одного випадку) —

холериків, усі сангвініки — сангвініків, меланхоліки — меланхоліків у половині випадків, у другій половині — флегматиків, флегматики взагалі виявилися «універсальними партнерами», обираючи для дружби представників будь-яких темпераментів, окрім свого. А у стосунках, що визначалися як «любов» вибирали переважно протилежні типи темпераменту. Отож у виборі партнера (друга чи дружина) велике значення грає принцип взаємододатковості темпераментів, тобто у відносинах, що позначаються як «любов», спрацьовує принцип комплементарності.

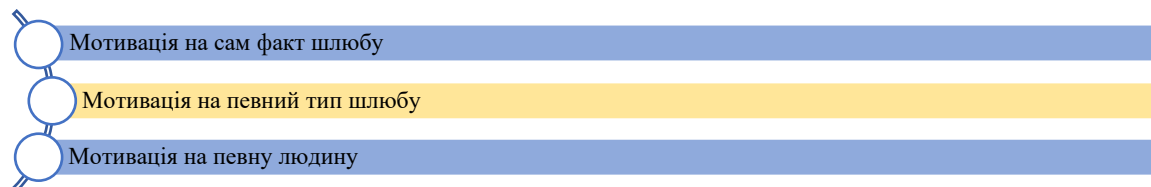
1.3 Мотивація вибору партнера та подальшого вступу у шлюб

Однією з основних задач для розкриття окресленої нами проблеми є розуміння поняття «мотив» та виокремлення сутності шлюбних мотивів. Поняття «мотив» тісно переплітається з поняттям «потреба» [3]. Таким чином, мотив – це спонукання до діяльності, що зв'язана із задоволенням потреб суб'єкта [4]. Потреба суб'єкта діяльності до створення сім'ї закладається з самого дитинства з участю багатьох психологічних та соціальних чинників. Ця потреба є як і наслідком взаємодії особистості з навколишнім світом, соціумом, попри засвоєння моделей поведінки батьків, цінностей та культури загалом і залежить від індивідуального досвіду особистості. Так і виникає шляхом внутрішніх змін, наприклад, самореалізації особистості.

Стійкі емоційні стосунки сприяють задоволенню потреби у самопізнанні і пізнанні іншої людини, виступають важливим моментом у соціальному самовираженні. Сімейні відносини надають людині повніший психолого-фізіологічний комфорт, виконують функцію «емоційного

захисту». У родині людина відчуває свою важливість, цінність, унікальність і неповторність.

Виділяється три напрямки мотивації [11]:

Перший – мотивація на сам факт шлюбу, тут головним наміром являється одруження. Зазвичай це відбувається під впливом інших (батьків, знайомих) при реалізації гасла: «Вже пора!» чи бажання особистості не відрізнятись від більшості. При цьому інша людина є засобом для виконання заповітного бажання, і тому загалом не важливо, який саме тип партнеру перебуває поряд. Якщо між подружжям виникне сімейна гармонія, то шлюб має багато шансів стати дійсно щасливим, проте існує ризик, що згодом зустрінеться інша людина, що викличе сильне почуття кохання.

Другий тип, мотивація на певний тип шлюбу. Вона притаманна впевненим у собі і своїх бажаннях людям, які орієнтуються на партнера, здатного здійснити їх мрії, відповідного їх уявленню про потрібний/престижний варіант шлюбних відносин. Загрозу такому шлюбу становлять оцінно-порівняльні вибори (завжди можна знайти когось кращого) та виникнення сильного почуття кохання до іншої людини.

Найбільш оптимальною вважається шлюбна мотивація на певну людину, бо в цьому випадку вибраний партнер сприймається як реальна людина зі своїми перевагами і недоліками, слабкими та сильними сторонами. Тобто це свідомий вибір зі схваленням певної людини і особистою відповідальністю за свої почуття.

Особистість, для якої переважаючим мотивом одруження є кохання буде орієнтуватися у пошуках шлюбного партнера за палкими почуттями, кохання чи принаймні відчуття до нього прихильність. А якщо передусім прагне отримати якісь матеріальні вигоди (гроші, житло), то провідними мотивами одруження є практичні розміркування.

Окрім цього люди можуть обрати шлюб як засіб звільнення від батьківської опіки. Проте можуть трапитися і зворотні ситуації: юнак чи дівчина, позбавлений комфорту батьківського догляду, прагне поновити його у шлюбі. Одруження у більш пізньому віці може зумовитись дефіцитом близького спілкування і підтримки внаслідок тривалої самотності. Та загалом, варто зазначити, що пошук партнера, як правило, об'єднує декілька мотивів.

Проте дані мотиви слід розглянути більш широко та детальніше проаналізувати їх.

Зараз науковці виокремлюють три групи групи шлюбних мотивів.

1. Емоційно-етичні мотиви – це передусім кохання і схожість інтересів.
2. Мотиви самореалізації. Вони включають у себе : народження дітей, можливість тривалого спілкування з іншою людиною, самопізнання, пізнання іншої людини і т.п. Мотиви цієї групи можуть бути свідомими та несвідомими.
3. Мотиви обов'язку. Це, наприклад, вагітність, прагнення легалізувати інтимні міжособистісні стосунки, порядність, коли шлюб стимулюється думкою найближчого оточення і відповідальністю перед близькими людьми тощо. Ці мотиви можуть бути як свідомими, так і несвідомими [1, с. 18].

Деколи можуть виокремлювати додаткову групу шлюбних мотивів – мотиви дефіциту. Це несвідомі мотиви – наслідування прикладу друзів/близьких; відчуття власної неповноцінності разом з установкою вдячності і думка про втрату «останнього шансу»; жалість, або ж провина [20], обов'язку, коли одруження сприймається як власний подвиг і має благородну роль. Часом мотивом може бути і бажана користь, коли завдяки такому шлюбові людина отримуватиме психологічну чи матеріальну вигоду; помста, коли вибір партнера і одруження здійснюються, щоб помститися тому, хто образив; страх самотності, коли шлюбний союз виступає в ролі спасіння від власних проблем, від страху перед можливим майбутнім [7].

Дані мотиваційні групи мають усвідомлюватися особистістю перед укладенням шлюбу, адже у такому випадку, коли люди чесні самі з собою, розуміють серйозність та сенс своїх намірів, приймають відповідальність за сімейне життя, тоді є велика ймовірність, що укладений шлюб, закладений на цих основах, буде по-справжньому успішним.

Проте існують і інші створені класифікації, згідно з якими можна виділити такі типи шлюбних мотивів:

1. Шлюб укладений на основі кохання. Такі відносини скоріше будуть довготривалими, рівень задоволеністю є значно вищим, ніж в інших випадках.
2. Шлюб на основі контрактної системи, коли партнери досить чітко уявляють та усвідомлюють, чого чекають від шлюбу, і розраховують на матеріальну користь. У таких шлюбах емоційна прихильність з часом збільшується, ймовірне виникнення кохання. Ступінь свободи кожного з партнерів — максимальна, а особиста включеність у відносини —

мінімальна. Контракт у такому випадку закріплює стосунки, якщо вони чисто формальні, проте в шлюбних відносинах контракт швидше підриває, ніж посилює почуття любові.

3. Шлюб на основі нечесного контракту, коли партнери намагаються здобути з шлюбу користь лише для себе, і цим спричиняють шкоду партнерові.

4. Шлюб укладений з примусу, коли один з подружжя бере шлюб під тиском іншого або ж із жалю, або з причини складних життєвих обставин. Відчуття свободи, яке є необхідним для шлюбу, тут виключене.

5. Шлюб, як ритуальне виконання соціально-нормативних установок.

Тут мотивом вступу у шлюб є установка, що в такому віці усі «нормальні» люди уже одружені, тому шлюб сприймається як необхідний крок у життя, неначе навчання у школі, університеті тощо. [5].

Хоча більшості з нас любов вважається найбільш «правильною» та прийнятною причиною укладення, проте вона не виступає стопроцентною запорукою міцності шлюбу. Причиною цього є той факт, що під поняттям «любов» у кожного ховаються різні потреби та почуття. Наприклад, деколи любов визначається особистістю як факт сексуального потягу, в такому випадку любов зовсім не буде гарантом міцного і надійного шлюбу, якщо водночас не буде підкріпленою іншими потребами з психоемоційної сфери людини. Любові може розглядатися як запорука тривалих та вірних стосунків, якщо партнер сприймається іншим цілісно, зі своїми індивідуальними якостями, якщо відносини мають двосторонній контакт, направлений не лише на задоволення власних потреб, але й коханої людини, тоді можливість «пересичення» партнером мінімізується, що і гарантуватиме довготривалий шлюб/стосунки.

До розуміння мотивів вступу у шлюб слід підходити не як до короткочасного душевного пориву, а як до тривалого процесу, в наслідку якого установки, погляди і орієнтації, що сформувалися в певних обставинах, спонукають людей до активізації своєї діяльності в напрямку задоволення своїх соціальних і природних потреб у шлюбі. Таким чином можна вважати природнім, підвищення ступеню зрілості поглядів і установок на шлюб суміжне з вищим рівнем соціальною зрілістю, для якої теж характерне створення відповідних мотивів вступу у шлюб.

Висновки до першого розділу:

Здійснивши аналіз теоретичних матеріалів за темою нашого дослідження, можемо вказати, що процес вибору партнера та формування ставлення до шлюбу є довготривалим та змінним процесом. Мотив вступу у шлюб є відображенням сприйняття та осмислення людиною її цілей на майбутнє, минулого досвіду, її діяльності. Класифікацій мотивів для одруження є надзвичайно багато. Можна виділяти такі мотиви, як укладення шлюбу за коханням, на основі контракту, як дотримання традицій тощо. Також може існувати мотивація на конкретний тип шлюбу, людина зосереджуватиме увагу на такому партнері, що відповідатиме її уявленню про вигідний, привабливий варіант шлюбних відносин. Наприклад, одруження з іноземцем чи іноземкою. Мотивація на конкретну людину характеризується прийняттям партнера як конкретної реальної людини, з усіма її недоліками, негативними рисами. Шлюб у цій ситуації, являє собою свідомий вибір з установками на прийняття партнера і відповідальністю за свої почуття. Також існує мотив вступу у шлюб задля самого шлюбу. Тут головним бажанням є безпосередній намір вступити у шлюб. У такому випадку партнер перебуває лише засобом для досягнення мети, його особливості не відіграють важливої ролі. У виборі партнера також велике значення має принцип взаємододатковості темпераментів. Основним нашим завданням є дослідити мотиви вступу у шлюб українцями, беручи до уваги військовий стан в Україні. Адже родина у військовий час являється великою опорою для людини, значним елементом її світогляду.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОГРАМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ: ОПИС ВИБІРКИ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

2.1. Обґрунтування дослідження

Метою нашого дослідження є виявлення провідних мотивів вступу у шлюб сучасних українців та їх аналіз. Об'єктом нашого дослідження є психологічні особливості особистості, що мають вплив на мотивацію вступу у шлюб.

Під час проведення дослідження нами було використано наступні методи дослідження, як аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел, спостереження, вивчення використаних нами методик, що описані нижче, обробка даних, порівняння вибірок та кореляційний аналіз отриманих результатів у ході дослідження.

У ході нашого дослідження ми, передусім, здійснили аналіз теоретичних матеріалів, що описують обрані нами явища, а саме мотиви вступу у шлюб психологічні особливості особистості, що можуть впливати на мотивацію. Ми також підібрали емпіричні методики, що якнайкраще допоможуть провести дослідження. Дослідили мотиви вступу у шлюб українців. Здійснили якісний аналіз отриманих даних та розробили практичні рекомендації задля зменшення психоемоційної напруги у стосунках.

2.2. Характеристика вибірки

Емпіричне дослідження з метою вивчення психологічних особливостей особистості, що впливають на ставлення до шлюбу та його укладення проводилося впродовж квітня-травня 2022 р. Вибіркова

сукупність склала 31 особу, віком від 17 до 29 років, 12 чоловіків та 19 жінок. Емпіричне дослідження проводилося з 20 квітня 2022 року.

2.3. Використані методики

Метою нашого дослідження являється виявлення провідних мотивів вступу у шлюб сучасних українців та їх аналіз. Для більш детального аналізу мотивів вступу в шлюб ми поділимо їх на групи згідно з відповідністю до певних чинників. У класифікації даних чинників буде опиратися на праці З.І.Фрайбурга, який поділив мотивацію шлюбу до трьох головних груп: біологічної, соціально-культурної та економічної. До даної класифікації додамо ще одну групу, а саме групу емоційної чинників, що мають свою роль у створенні шлюбу. Як основу, використаємо концепцію С.В. Ковальова, який виділив провідні мотиви створення шлюбу – любов та духовні цінності, це і додамо у групу шлюбних мотивів "Емоційні мотиви створення шлюбу".

Тому ми будемо використовувати наступну класифікацію чинників, що впливають на рішення вступити у шлюб:

1. Група біологічних мотивів. До них ми віднесли наступні: прагнення узаконити сексуальні стосунки; бажання швидкого народження дитини; сексуальна сумісність; зовнішня привабливість партнера.

2. Економічні мотиви, які включають: шлюб із розрахунку – це матеріальна забезпеченість майбутнього чоловіка або дружини; (наявність житла у чоловіка або дружини; наявність автомобіля; перспективної/престижної праці); бажання пов'язати свою долю зі знаменитою, видатною у суспільстві людиною; ділові стосунки (спільний бізнес).

3. Група соціально-культурних мотивів, а саме: вступ у шлюб через вагітність дружини, прагнення підвищити рівень поваги в очах навколишніх; бажання вирватися з дому/батьківської опіки, стати незалежним від батьків; бажання відповідати очікуванням родичів; слідування традиції (всі мають одружитися); прагнення досягти статусу сімейної людини; бажання відчувати упевненість в завтрашньому дні; прагнення позбутися самотності; страх залишитися незаміжньою (не одруженим); звичка у стосунках; почуття жалощів до партнера; інтерес.

4. Група емоційних мотивів: взаємна любов; потреба у взаєморозумінні, підтримці, захисті; прагнення проявити свою турботу; спільність поглядів і інтересів; шлюб-побратимство, повага; моральні якості партнера; бажання мати спільних дітей.

Також аналізуючи літературні джерела та спостерігаючи за настроями суспільства, ми виокремили запитання, що допомогли б розкрити поняття ставлення до шлюбу саме в умовах війни та розвитку стосунків між партнерами. Наведемо нижче перелік даних запитань:

1. Чи Ви погоджуєтеся з твердженням, що в умовах війни громадянський/цивільний шлюб є більш відповідальним рішенням,

ніж одруження, адже не наражає партнера залишитися вдовою/вдівцем ?

2. Чи погоджуєтесь з твердженням, що в умовах війни укладення шлюбу є також способом виразити одне одному міцність своїх стосунків в стані небезпеки для життя ?
3. Чи погоджуєтесь з твердженням, що «у стосунках від початку війни стало менше дрібних сварок, побутові конфлікти відійшли на заднє тло» ?
4. Чи змінилося від початку війни Ваше ставлення до місця шлюбу та сім'ї в житті людини?
5. Чи змінилося від початку війни Ваше ставлення до вибору партнера з позиції його громадянства/національності ?
6. Як Ви вважаєте, чи варто укладати шлюб партнерам, що мають різні політичні погляди?
7. Як Ви ставитеся з початком війни до одруження з бажанням швидкого народження дітей ?
8. Чи зміниться Ваша думка, щодо укладення шлюбу, якщо після весілля ваш партнер вимушений буде воювати?

При отриманні результатів цього дослідження можлива похибка у отриманні достовірних даних. Адже деякі респонденти не готові відкрити признати свої мотиви, а дехто їх повністю не усвідомлює. Але ми постараємось збільшити достовірність, підбираючи форму питань і відповідей у анкеті дослідження мотивації вступу у шлюб.

Окрім цього нами була використана Методика дослідження самовідношення Пантелєєва. Дана методика призначена для виявлення структури самоствавлення особистості, а також вираженості окремих компонентів самоствавлення: закритості, самовпевненості, саморуководство, відображеного самоствавлення, самоцінності,

самоприв'язаності, внутрішньої конфліктності та самозвинувачення. Самовідношення розуміється в контексті уявлень особистості про сенс "Я" як узагальнене почуття на адресу власного "Я". В основу розуміння самовідношення покладена концепція самосвідомості В.В. Столина, який виділяв три виміри самоствавлення: симпатію, повагу та близькість. Методика складається зі 110 питань та відповідями «вірно/невірно».

Ми використовували методику дослідження самовідношення до виявлення кореляції між особливостями самоствавлення особистості та її ставленням до шлюбу.

Висновки до другого розділу:

У дослідження взяли участь 31 особа, дослідження проводилось впродовж квітня-травня 2022 року. Основою нашої анкети стала концепція С.В. Ковальова, який виділив провідні мотиви створення шлюбу – любов та духовні цінності, зі своєї сторони ми ще додали окрему групу шлюбних мотивів "Емоційні мотиви створення шлюбу", окрім цього в нашому дослідженні була використана методика дослідження самовідощення С.Р.Пантелєєва. Метою нашого дослідження є виявлення провідних мотивів вступу у шлюб сучасних українців під час війни, аналіз отриманих відповідей та встановлення кореляційних зв'язків між мотивами вступу у шлюб та самостворенням особистості.

РОЗДІЛ 3. ОБРОБКА ДАНИХ, АНАЛІЗ ТА ОПИС ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Аналіз отриманих результатів

У анкеті були наявні питання, що безпосередньо стосуються розуміння ставлення опитуваних до шлюбу та питання про сімейний стан, статус та освіту. При заповненні опитувальників, що досліджували ставлення особистості до шлюбу, респонденти оцінювали свою згоду з твердженнями, представленими в анкетах, за 5-бальною шкалою Лікєрта, де 1 бал відповідав відповіді «абсолютно не згоден», а 5 балів - «повністю згоден». Також деякі питання передбачали прості відповіді «так»/ «ні» / «важко сказати» та відкриту відповідь.

При аналізі даних, отриманих у дослідженні ставлення особистості до шлюбу, можемо виділити, що більшість опитуваних на момент дослідження перебували у стосунках (55%), без стосунків – 25%, одружених – 20%.

За результатами опитування серед біологічних мотивів найбільше опитуваних вказали сильне значення зовнішньої привабливості партнера (57,4 %), наступним фактором стало бажання народження дитини у найшвидшому часі після укладення шлюбу – 47,6%, однакову кількість відповідей про значний вплив отримали «сексуальна сумісність з партнером» та «вагітність дружини до вступу у шлюб» 38 %. Натомість 72% опитуваних вказали, що «прагнення узаконити сексуальні стосунки» має досить малий вплив на вступ у шлюб (відповіді «слабко/дуже слабо»).

Серед економічних мотивів опитувані частіше обирали чинник «наявність перспективної роботи/професії партнера», як той, що має вагоме значення – 52,5%. Як чинник, що має дуже слабе значення вказали фактор «ділові стосунки» – 49 %.

У сфері соціально-культурних чинників найбільше проявилися відповіді за значенням «слабко/дуже слабо». З 10 чинників, 8 отримало переважаюче «слабке» значення (більше 50 %). Найменше значення на ставлення вступу у шлюб згідно з результатами опитування отримали такі чинники, як «прагнення відповідати очікуванням родичів» та «співчуття до партнера» (81%). Про надзвичайно слабкий вплив чинника «страх залишитися незаміжною/незаміжнім» вказали 90 % респондентів. Натомість «бажання мати впевненість у завтрашньому дні» та «інтерес до нової сфери життя» поділили результати опитуваних навпіл. Половина з відповідей вказує про слабе значення цих мотивів, інша ж – про сильне.

Кожен з виокремлених нами «духовних мотивів» характеризувався досліджуваними як мотив, що має сильне/дуже сильне значення. Найчастішу оцінку «дуже сильно» отримали такі чинники, як «любов», «повага до партнера» та «моральні якості партнера».

Також респонденти мали змогу самостійно вказати послідовність чинників від найголовнішого, що для них мають найбільше значення у прийнятті рішення вступу у шлюб. Підрахувавши відповіді, можемо вказати, що найчастіше перше, найважливіше, значенням є «любов/кохання». На другому місці «повага та взаєморозуміння з партнером». Далі важливими чинниками є «дружба», «підтримка» та «спільність поглядів й інтересів».

Одним із питань було щодо громадянського шлюбу, проте 60% досліджуваних ухилися від чіткої відповіді чи в умовах війни громадянський/цивільний шлюб стає більш відповідальним рішенням, ніж одруження, адже не наражає партнера залишитися вдовою/вдівцем. Проте більшість опитуваних підтримала думку про те, що в умовах війни укладення шлюбу є також способом виразити одне одному міцність своїх стосунків в стані небезпеки для життя. Це твердження підтримало 67% опитуваних.

Щодо характеру взаємостосунків в умовах війни 57 % підтвердили, що з початком повномасштабних військових дій на території України стало менше дрібних сварок, і побутові конфлікти відійшли на задне тло, 33% опитуваних не відчували різниці. 47% досліджуваних не змінили свого ставлення до вибору партнера з позиції його громадянства/національності, а 53 % вказали, що прагнули б аби партнером була людина українського походження, якщо ні – то будь-яка національність, окрім росіян.

Беручи до уваги питання наявності можливих різних політичних поглядів у парі, то 62% вважають, що при розбіжностях у політичних поглядах не варто укладати шлюб, адже це такий чинник, що має співпадати хоча б у більшій частині.

Нам було цікаво дослідити питання, чи подальша військова служба після одруження мала б якесь значення на бажання укласти шлюб. Чи збільшиться це прагнення, адже, наприклад, партнер буде захисником держави, чи зменшиться, бо це наражатиме іншого партнера на небезпеку та невпевненість у завтрашньому дні. Але 76,2 % опитуваних вказали, що військова служба партнера в жодний спосіб не вплине на їх рішення укласти шлюб.

Щодо самого місця сім'ї у житті сучасної людини, то хоч 42,9 % досліджуваних вказують, що роль сім'ї не змінила свого значення, проте у 57,1 % сім'я та сімейні цінності почали мати більше значення, ніж до початку війни.

Для оцінки взаємозв'язку змінних використовувалися коефіцієнт рангової кореляції Пірсона. Обробка даних проводилася в статистичній системі JAMOVI. Проводячи аналіз отриманих результатів за методикою дослідження самоствавлення виявлено позитивну кореляцію поміж шкалою «Самовпевненість» та високим оцінюванням важливості духовних цінностей ($r = 0,977$ $p < .05$). Самовпевненість передає відчуття цінності власної особистості та передбачувану цінність власного "Я" для інших. У 75% отриманих відповідей досліджувані отримали високі бали у даній шкалі (9-10 балів) та вказали найбільш важливе значення духовних цінностей на мотивацію ставлення у шлюб. Високі значення (8-10 балів) належать людині, що високо оцінює свій духовний потенціал, багатство свого внутрішнього світу, людина схильна сприймати себе як індивідуальність та високо цінувати власну неповторність. Впевненість у собі допомагає протистояти впливам середовищ, раціонально сприймати критику на свою адресу.

Також наявна позитивна кореляція між шкалою «Самоцінність» та духовними мотивами ($r = 0,992$ $p < .01$). Ця шкала пояснює відчуття цінності власної особи і ймовірний цінність власного "Я" для інших. Високі значення характеризують особистість, що високо оцінює свій духовний потенціал, багатство свого внутрішнього світу, людина схильна сприймати себе як індивідуальність і високо цінувати власну неповторність. З духовними мотивами пов'язана ще одна кореляція, проте негативна. А саме шкала «Внутрішня конфліктність» ($r = - 1,00$ $p < .001$). Чим нижчий рівень внутрішньої конфліктності, тим більше значення приділяється духовним цінностям як вирішуючим мотивам вступу у шлюб. Високі значення говорять про переважаючий негативний фон ставлення до себе. Особистість знаходиться в стані постійного контролю над своїм "Я", прагне до глибокої оцінки всього, що відбувається в його внутрішньому світі. Розвинена рефлексія переходить в самокопання, що приводить до знаходження засуджених в собі якостей і властивостей. Відрізняється високими вимогами до себе, що нерідко призводить до конфлікту між "Я" реальним і "Я" ідеальним, між рівнем домагань і фактичними досягненнями, до визнання своєї малоцінності.

Ще одна негативна кореляція виступає поміж соціально-культурними мотивами та шкалою «самозвинувачення», яка показує вираженість негативних емоцій до свого «Я» ($r = - 0,960$ $p < .05$). Чим вищий показник самозвинувачення, тим меншим є вплив соціально-культурних чинників на ставлення особистості до шлюбу.

3.2. Розробка рекомендацій та корекційного матеріалу

Нами були розроблені практичні рекомендації задля зниження психоемоційного напруження в шлюбних парах в умовах війни.

У сімейному житті нерідко трапляються сварки, стрес та підвищення психоемоційної напруги, з цим ми поволі намагаємося навчитися собі радити та пристосовуватися до прояву емоцій іншої людини. Проте у важкий час, коли з'являються проблеми не тільки внутрішнього, але й зовнішнього характеру, стає дуже важко утримувати психоемоційну рівновагу та спокій. Зрозуміло, що війна в Україні накладає на кожного свій відбиток, сімейні пари та романтичні стосунки не є винятком, хоч і не зобов'язані жити безпосередньо в умовах війни чи фактично від неї постраждати (фізично/психічно). Родина може мешкати на Закарпатті, у селі під Києвом, де не ведуться прямі воєнні дії, переїхати закордон, але факт війни усе одно може впливати на емоційну напругу, психологічний стан. Декому стає важко стримувати власні емоції, збільшується роздратування, хтось відчуває відсутність сил та в'ялість. Важливо розуміти як зарадити собі у конфліктних ситуаціях, що виникають у стосунках, віднайти власний спокій, не піддаватися нищівній дії негативних емоцій та зменшити кількість сутичок у родині.

- На початку варто проаналізувати першоджерело стресу та зрозуміти як це джерело можна обмежити, зменшити власну участь у цьому або зліквідувати. Якщо це факт війни в Україні, поміжним могло б бути зменшення читання новин – зменшення часу, що на це приділяється, аналіз пабліків та місць, звідки здобувається інформація – варто підійти до цього критично, аби не розхитувати власний емоційний стан. Обговоріть з партнером як саме ви б хотіли говорити про події в Україні. Можливо вирішенням стануть короткі

розмови «без води» про події за день, можливо більш розгорнуті розмови.

- Скажіть партнеру про власне ставлення до нього та свої пріоритети. Війна в країні похитнула ваш світ, вона займає тепер величезне місце у ваших думках та переживання, іноді очолюючи їх і ставлячи стосунки позаду себе. Та важливим є те, аби сконцентруватися і на блазі вашого сімейного життя, аби разом дочекатися перемоги, стати сильнішими та витримати [24]. Говоріть партнеру про власні почуття до нього, нагадайте йому про свою любов, наприклад: «На жаль війна в нашій країні примушує мене почуватися дуже погано, як і тебе. Це додатковий стрес для мене. Просто знай, що я тебе дуже люблю і ціную!»
- Намагайтеся справитися зі стресом разом, не тільки поодиноці. Уявіть себе наче однією командою, що бореться з труднощами та хоче знайти спільне рішення. Обговоріть питання «Що ми можемо разом зробити у цій ситуації/ Як ми можемо допомогти», а не тільки «Що я можу зробити?»
- Обговорюйте конфліктні питання, проблеми, говоріть, якщо відчуваєте себе некомфортно. Вміти щиро висловлювати себе, своє ставлення та відчуття важливе, а в складних життєвих умовах – ще важливіше [22].
- Говоріть самі, але і слухайте свого партнера, його думки, переживання та поради. Зациклення на своїх почуттях може перешкоджати розумінню, що партнер готовий вам допомогти, якщо його вислухаєте.
- Відчуваючи посилену емоційну напругу спробуйте переключити увагу на іншу діяльність: поприбиратись, приготувати вечерю, помалювати. Не важливо, що обиратимете, головне, аби це допомогло відволіктись

Практичні вправи:

- ◆ "Актуалізація емоції агресії" – коли ви сповнені негативними емоціями, агресією.

Заплющте очі і постарайтеся відчути, подумки переживіть стан агресії, переповнення негативними емоціями. Намалюйте символічний образ агресії на папері». Як відомо в процесі малювання відбувається актуалізація агресивних почуттів і водночас усвідомлення умовного характеру їхнього зображення. Вчиніть з малюнком так, як вам хочеться. За бажанням виправте, домальовуйте зображення або знищуйте роботу будь-яким способом. Так ви набуваєте влади над своїми почуттями.

- ◆ Протистресове дихання – виконуйте вправу самі та навчіть партнера. Повільно виконуйте глибокий вдих через ніс (на рахунок 1-2-3-4); на піку вдихання затримайте дихання (на 1-2-3-4), після чого зробіть видих через рот (або як зручно) якомога повільніше (на 1-2-3-4-5-6). Цей спосіб допоможе дещо заспокоїтися та врівняти дихання. Постарайтеся уявити собі, що з кожним глибоким вдихом і тривалим видихом ви поступово позбавляєтеся від стресової напруги, ніби «видихаєте її». Робіть цю вправу не менше 7-ти разів.
- ◆ Хвилинна м'язова релаксація. Намагайтеся розслабити кожен м'яз у тілі. Спочатку розслабте м'язи чола, підборіддя, «відпустіть» куточки рота. Розслабте плечі. Поверніть голову вправо–вліво, нахиліть її в різні боки. Струсіть кисті рук. Зосередьтеся на виразі свого обличчя і положенні тіла: пам'ятайте, що вони відображають ваші емоції, думки, внутрішній стан. Далі думками переходіть нижче, чи напружені плечі, руки, долоні, спина.
- ◆ «Заземлення» – подивіться навкруги, візуально оцініть місце у якому знаходитесь.. Звертайте увагу на дрібні деталі, навіть якщо ви їх

добре знаєте. Повільно, не кваплячись, подумки переберіть всі предмети один за одним у певній послідовності. Постарайтеся повністю зосередитися на цій «інвентаризації». Говоріть подумки самому собі або допомагайте тим, хто поруч: «Ось – дерево, це береза. Ось – стовп. Собака пробігла ...» У приміщенні: «Це – коричневий письмовий стіл, білі фіранки, червона ваза для квітів ...» і т.д. Зосередившись на кожному окремому предметі, ви відволічетесь від внутрішньої стресової напруги, спрямовуючи свою увагу на раціональне сприйняття навколишнього середовища.

- ◆ Вправа «верба» – на релаксацію: Встаньте – ноги на ширині плечей, нахиліться вперед і розслабтеся. Голова, плечі і руки вільно звисають донизу, якщо можете доторкніться руками підлоги. Дихання спокійне. Фіксуйте це положення 1-2 хвилини. Зосередьте свою увагу на руках, які вільно звисають. Уявіть, що по них стікає негативна енергія і розчиняється в землі ... Наприкінці дуже повільно піднімайте голову (так, щоб вона не закрутилася) і випрямляйте спину. Повільний вдих – повільний видих.
- ◆ Самомасаж теж буде корисною вправою на розслаблення тіла. Можете розтирати все тіло, починаючи з рук, далі шия, і особливо вуха, тіло, ноги. Окремо приділіть час на самомасаж рук. Натискати і розминати точку між великим і вказівним пальцем в ямці, промасувати кожен палець від мізинця до великого.

За стресової ситуації важливим є вміння швидко розслабитися та відновити стан спокою. Для цього використовуйте наведені вище дихальні вправи, після досягнення загальної релаксації потрібно відчуті всі м'язи свого тіла. Якщо відчуєте зайву м'язову напругу в будь-якій частині тіла то напружуйте, а потім розслабляти різні групи м'язів цієї частини тіла. Спробуйте відчуті своє тіло та як воно розслабляється.

Висновки до третього розділу:

За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок, що сучасні українці віком від 17 до 30 років виділяють найбільше значення духовним мотивам вступу у шлюб (любов до партнера, повага, дружба та спільні інтереси). Ці мотиви позитивно пов'язані з самоствалення особистості, а саме з «самовпевненістю» та «самоцінністю». Найменше значення у мотивації вступу у шлюб мають економічні мотиви (матеріальна забезпеченість партнера, наявність жилплощі, престижної роботи). Вплив війни на ставлення українців до шлюбу проявився у змінах в стосунках – зменшилась кількість побутових конфліктів і сварок, на фоні зміни пріоритетів під час війни. Також більшість досліджуваних зазначають, що військові дії в Україні примусили задуматися про важливість місця сім'ї в житті людини, таким чином зараз вони вказують про її більше значення для себе. Окрім цього важливо зазначити, що 67% опитуваних підтримало думку про те, що у сучасних умовах укладення шлюбу є також показником міцності намірів та кохання на фоні жахливих подій, що не дозволяють гратися у штучне кохання та стосунки.

Більшість опитуваних також вказала, що з початком війни змінила свою думку щодо вибору партнера, – по-перше, політичні погляди мають хоча б частково співпадати, а по-друге найважливішим є те, аби майбутній партнер не мав російської національності.

Усі вище наведені результати нашого дослідження стануть у нагоді під час консультування та праці з клієнтами. Допоможуть у діагностиці та розумінні проблеми. Окрім цього результати дослідження зможуть дати відповіді про розуміння сучасними молодими людьми значення шлюбу,

вибору партнера під час війни. Це допоможе проводити інші дослідження, розуміти тенденції та шлях розвитку даної проблеми.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Здійснивши аналіз теоретичних матеріалів за темою нашого дослідження, можемо вказати, що процес вибору партнера та формування ставлення до шлюбу є довготривалим та змінним процесом. Мотив вступу у шлюб є відображенням сприйняття та осмислення людиною її цілей на майбутнє, минулого досвіду, її діяльності. Класифікацій мотивів для одруження є надзвичайно багато. Можна виділяти такі мотиви, як укладення шлюбу за коханням, на основі контракту, як дотримання традицій тощо. Також може існувати мотивація на конкретний тип шлюбу, людина зосереджуватиме увагу на такому партнері, що відповідатиме її уявленню про вигідний, привабливий варіант шлюбних відносин. Наприклад, одруження з іноземцем чи іноземкою. Мотивація на конкретну людину характеризується прийняттям партнера як конкретної реальної людини, з усіма її недоліками, негативними рисами. Шлюб у цій ситуації, являє собою свідомий вибір з установками на прийняття партнера і відповідальністю за свої почуття. Також існує мотив вступу у шлюб задля самого шлюбу. Тут головним бажанням є безпосередній намір вступити у шлюб. У такому випадку партнер перебуває лише засобом для досягнення мети, його особливості не відіграють важливої ролі. У виборі партнера також велике значення має принцип взаємододатковості темпераментів. Основним нашим завданням є дослідити мотиви вступу у шлюб українцями, беручи до уваги військовий стан в Україні. Адже родина у військовий час являється великою опорою для людини, значним елементом її світогляду.

2. У дослідження взяли участь 31 особа, дослідження проводилось впродовж квітня-травня 2022 року. Основою нашої анкети стала концепція С.В. Ковальова, який виділив провідні мотиви створення шлюбу – любов та духовні цінності, зі своєї сторони ми ще додали окрему групу шлюбних мотивів "Емоційні мотиви створення шлюбу", окрім цього в нашому дослідженні була використана методика дослідження самовідошення С.Р.Пантелеєва. Метою нашого дослідження є виявлення провідних мотивів вступу у шлюб сучасних українців під час війни, аналіз отриманих відповідей та встановлення кореляційних зв'язків між мотивами вступу у шлюб та самоствавленням особистості. За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок, що сучасні українці віком від 17 до 30 років виділяють найбільше значення духовним мотивам вступу у шлюб (любов до партнера, повага, дружба та спільні інтереси). Ці мотиви позитивно пов'язані з самоствавлення особистості, а саме з «самовпевненістю» та «самоцінністю». Найменше значення у мотивації вступу у шлюб мають економічні мотиви (матеріальна забезпеченість партнера, наявність жилплощі, престижної роботи).

3. Вплив війни на ставлення українців до шлюбу проявився у змінах в стосунках – зменшилась кількість побутових конфліктів і сварок, на фоні зміни пріоритетів під час війни. Також більшість досліджуваних зазначають, що військові дії в Україні примусили задуматися про важливість місця сім'ї в житті людини, таким чином зараз вони вказують про її більше значення для себе. Окрім цього важливо зазначити, що 67% опитуваних підтримало думку про те, що у сучасних умовах укладення шлюбу є також показником міцності намірів та кохання на фоні жахливих подій, що не дозволяють гратися у штучне кохання та стосунки. Більшість

опитуваних також вказала, що з початком війни змінила свою думку щодо вибору партнера, – по-перше, політичні погляди мають хоча б частково співпадати, а по-друге найважливішим є те, аби майбутній партнер не мав російської національності.

4. Усі вище наведені результати нашого дослідження стануть у нагоді під час консультування та праці з клієнтами. Допоможуть у діагностиці та розумінні проблеми. Окрім цього результати дослідження зможуть дати відповіді про розуміння сучасними молодими людьми значення шлюбу, вибору партнера під час війни. Це допоможе проводити інші дослідження, розуміти тенденції та шлях розвитку даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кон І.С. Психосексуальний розвиток і взаємовідносини статей, 1997. – 314с.
2. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді. - К.: Київс. правда, 2000. - 687с.
3. Крупина В. Політичні міфи доби пізнього сталінізму / В. Крупина // Україна ХХ ст. — Київ : Інст. іст. Укр. НАН України, 2008. — No 14. — С. 18–30.
4. Маркевич М.А. Індивідуально-психологічні чинники ставлення до незареєстрованих шлюбних відносин в Україні
5. Мацюк В. Дослідження мотивації вступу у шлюб сучасної молоді.
6. Омельченко Л. М.. Мотивація укладення шлюбу сучасної молоді: психологічні аспекти, 2016
7. Пенькова О.І. Виховання моральної поведінки у сім'ї як основа становлення громадянських почуттів особистості: збірник наукових трудов / О.І. Пенькова // Розвиток ідей Г.С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях / За ред. С.Д. Максименко. – Київ, 2000. – Ч. 2. – С. 121 -128.
8. Подружжя, шлюб // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. — Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. — Буенос-Айрес, 1963. — Т. 6, кн. XI : Літери Пере — По. — С. 1410. — 1000 екз.
9. Посвістак О. А. Вплив Другої світової війни на шлюбно-сімейні стосунки та розвиток психологічних знань про сім'ю //Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2016. – №. 21, Вип. 1. – С. 206-215

10. Разумова, І. А. «Гражданский брак»: понятие, статус, исследования [Текст] / Разумова И. А. // Труды Кольского научного центра РАН. - 2010. - №2. - С.9-24.
11. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї: навчальний посібник, 2015, Кременчук
12. Тандреева В. А. Семейная психология: Учеб. пособиеСПб.: Речь, 2004. — 244 с.
13. Темкіна А. Добрачняя девственність: культурний код гендерного порядку в сучасній Арменії (на прикладі Єревана) [Текст] / Темкіна Анна // Laboratorium. - 2010. - № 1. – С. 129–159
14. Федоренко А. Ф. Психологічні особливості позитивного ставлення особистості до шлюбу
15. Хрустальова М. Вплив війни на соціальний інститут сім'ї в Україні //Українознавчий альманах. – 2014. – №. 16. – С. 303-309
16. Alexopoulos G. Stalin's outcasts //Stalin's Outcasts. – Cornell University Press, 2018.
17. Brainerd E. The lasting effect of sex ratio imbalance on marriage and family: Evidence from World War II in Russia //Review of Economics and Statistics. – 2017. – Т. 99. – №. 2. – С. 229-242
18. Clark D. (ed.). Marriage, Domestic Life and Social Change: Writings for Jacqueline Burgoyne, 1944-88. – Routledge, 2019
19. Duffin J. Wives' tales //Physics World. – 1993. – Т. 6. – №. 7. – С. 19.
20. <http://srw.kspu.edu/wp-content/uploads/2012/03/sbornik2013.pdf#page=193>
21. <https://opendatabot.ua/analytics/love-is-2020>
22. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/resolution-not-conflict/201305/stress-in-relationships-10-sources-and-their-antidotes>

23. Nakachi M. Gender, marriage, and reproduction in the postwar Soviet Union //Writing the Stalin Era. – Palgrave Macmillan, New York, 2011. – C. 101-116.
24. Revenson T. A., Kayser K. E., Bodenmann G. E. Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping. – American Psychological Association, 2005.